

მერაბ მოღეზაძე

პიესუგის კრებული

მ ე რ ა ბ ე მ ო ღ ე ბ ა ქ ე

პიესების კრებული

**თბილისი
2014**

იაყოზ გოგებაშვილი

პიესა ორ მოქმედებად

ავტორისაგან

გამოჩენილი პედაგოგი — კლასიკოსი, საზოგადო მოღვაწე, განმანათლებელი, პუბლიცისტი და საბავშვო მწერალი იაკობ გოგებაშვილი ეკუთვნის მონინავე იმ ქართველ ინტელიგენტთა დემოკრატიულ პლეადას, რომელიც XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წერეთელთან ერთად ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობისა და ქართველი ერის განათლების, კულტურისა და სოციალ-ეკონომიურ განვითარებას ედგა სათავეში. საქართველოს ისტორიამ სამშობლოსათვის მრავალი თავდადებული გმირი იცის, რომლებმაც ქვეყნისათვის თავის თავდადებით გაითქვეს სახელი. ესენი იყვნენ: გმირი მეფეები, მებრძოლი რაინდები, მწერლები, ხუროთმოძღვარნი და მრავალი სხვა, სამშობლოსათვის თავდადებული მამულიშვილი, მაგრამ არცერთს ისეთი მძლავრი იარაღი არ მიუცია თავის ხალხისათვის, როგორც იაკობ გოგებაშვილმა მისცა. ეს არის მისი უკვდავი „დედაენა“, რომელიც მან თავის კალმით გამოძერწა და იგი იქცა ქართველი ხალხის „ბურჯად“, ფარად და მახვილად. ეს მან გააკეთა მაშინ, როცა საქართველო სასიკვდილო კლანჭებში ჰყავდა მოქცეული რუსეთის იმპერიას. „დედაენა“ ბნელ იმპერიაში იყო ანთებული ლამპარი, რომელიც მრავალი წლების განმავლობაში უნათებდა გზას მილიონობით ქართველს ნყვდიადიდან თავის დასაღწევად. იაკობის მოძღვრებას ეზიარა და შეითვითხორცა ერმა. იაკობის დათესილი ცოდნის მარცვალი მისი სიკვდილის შემდეგ უფრო გაღვივდა და შედეგიც ის იყო, რომ იაკობის „დედაენაზე“ გამოზრდილმა თაობამ შესძლო აღესრულებინა ქართველი ხალხის ოცნება და 1918 წლის 26 მაისს გამოეცხადებინა საქართველოს დამოუ-

კიდებლობა და საფუძველი ჩაუყარა მსოფლიოში ყველაზე დემოკრატიული ქართული სახელმწიფოს მშენებლობას.

იაკობ გოგებაშვილი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა რუსეთის კოლონიური რეჟიმის პერიოდში. მისი ცხოვრება და განვლილი გზა რთული და ეკლიანი იყო, მისი უანგარო პედაგოგიური მოღვაწეობა რუსი ჩინოვნიკების მიერ ლაფში იქნა ამოსვრილი, მაგრამ იაკობი მაინც ბრწყინავდა და თვალს უბრმავებდა რუს შოვინისტებს თავისი ბრწყინვალე პატრიოტული მოთხოვნებით და წიგნებით.

ჩვენ შევეცადეთ პიესაში გადმოგვეცა იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების მნიშვნელოვანი მომენტები, მისი ბრძოლა რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ, მისი უანგარო სიყვარული, ქველმოქმედება, საზოგადოებრივი საქმიანობა, თავდადება ქვეყნისა და ახალგაზრდების მიმართ.

იაკობ გოგებაშვილზე ბევრი თქმულა და დანერილა, მაგრამ მიგვაჩნია რომ ქართული საზოგადოებრიობა ვალშია ამ ბუმბერაზი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის წინაშე, მისი ცხოვრება და მოღვაწეობა არის მაგალითი სამშობლოსათვის თავდადებული მამულიშვილისა, რომელმაც ყველაფერი ანაცვალა თავის სამშობლოს და ქართველ ხალხს.

მოქმედი პირები

იაკობ გოგებაშვილი – მწერალი, ქართველი საზოგადო მოღვაწე.

ნიკო ცხვედაძე – იაკობის მეგობარი.

ელენე ცხვედაძე – ნიკოს ქალიშვილი.

იოსებ მამაცაშვილი – იაკობის მეგობარი.

ილია ჭავჭავაძე – მწერალი, იაკობის მეგობარი.

აკაკი წერეთელი – მწერალი, იაკობის მეგობარი.

ალექსანდრე ხახანაშვილი – პროფესორი, იაკობის მეგობარი.

პიესაში ასევე მონაწილეობენ: ნიკო ცხვედაძის ძმა **სანდრო**, იაკობის ყოფილი მოწაფე **ნიკო ლომოური**, იაკობის ნათესავები **შალვა** და **ქრისტინე**, მისი მეგობრები **გიორგი იოსელიანი**, **შიო მღვიმელი**, **თომა ტურაშვილი**, **ანტონ ფურცელაძე** და სხვა.

მოქმედება მიმდინარეობს ქ. თბილისში 1871-1912 წლებში.

პირველი მოქმედება

სცენა №1

ქ. თბილისი. სასულიერო სასწავლებელი, ორი პატარა ოთახი: ერთი მისაღები, მეორე — საძინებელი. მისაღებ ოთახში დგას მრგვალი მაგიდა ოთხი სკამით, ოთახის კედლებზე ჩამოკიდებულია წიგნის თაროები, რომლებზეც მრავლად აწყვია სხვადასხვა ავტორთა წიგნები, ერთ კუთხეში დგას იაკობის სამუშაო მაგიდა, რომელიც ასევე სავსეა რვეულებით და წიგნებით, ოთახის ფანჯრები ისეა მოწყობილი, რომ ყველაფერი რაც კი ხდება იქ, ხელისგულივით სჩანს სასწავლებლის დერეფნებიდან, მაგრამ ამჟამად ფანჯრებზე თეთრი ფარდა არის ჩამოფარებული. მაგიდაზე თეთრი სუფრა არის გადაფარებული, ზედ დიდი ლარნაკი დევს, რომელზეც სხვადასხვა ხილი და ტკბილეული აწყვია, მაგიდას სამი მეგობარი უზის, რომლებიც ჩაის სვამენ და ნამცხვარს მიირთმევენ, მარჯვნივ ზის იაკობ გოგებაშვილი, იგი წარმოსადეგი მამაკაცია შავ წვერ-ულვაშით. მართალია ზაფხულია, მაგრამ მას უჩვეულოდ თბილად აცვია, მის თეთრ პერანგს შავი ჰალსტუხი ამშვენებს, აცვია პიჯაკი. მისი მეგობრები შედარებით მასზედ ახალგაზრდები არიან, მათ მხოლოდ თეთრი პერანგები აცვიათ, რომლებსაც შავი ჰალსტუხები ამშვენებს. ისინი იმ დროის ტიპური ინტელიგენციის წარმომადგენლების შეხედულებას ტოვებენ, რომლებიც შავ წვერ-ულვაშით შემკობილი სიმპათიური მამაკაცები იყვნენ – ნიკო ცხვედაძე და გიორგი იოსელიანი.

ნიკო ცხვედაძე. ძლივს არ ველირსე ჩემს ქვეყანაში ჩამოსვლას, თქვენ ვერ წარმოიდგენთ მეგობრები, იქ მოსკოვში, სასულიერო აკადემიაში სწავლისას, როგორ მენატრებოდა საქართველო, გვერდში გიორგი იოსელიანი რომ არ მყოლოდა, ალბათ ჭკუიდან შევიშლებოდი (და იგი გიორგის გადახედავს).

გიორგი იოსელიანი. მართალი ხარ ნიკო, მიუხედავად იმისა, რომ ცოდნის მხრივ ბევრი რამ შევიძინეთ, სამშობლოს ნოსტალგიის სურვილი მართლაც სულს გვიხუთავდა.

იაკობი. კიევის სასულიერო აკადემიაში სწავლის დროს მეც იგივე მემართებოდა, უცხოეთში ყოფნა ადვილი არ არის ჭეშმარიტი მამულიშვილისთვის.

ნიკო. რა კარგია, რომ იქ გაგვამწესეს სამუშაოდ, სადაც თქვენ მოღვაწეობთ ბატონო იაკობ, თქვენთან ერთად მუშაობა ჩვენთვის დიდი პატივია. თუ შეიძლება მოგვიყვით სემინარიის ამბები, ასევე ჩვენ ძალიან გვინტერესებს თქვენი ავტორობით გამოცემული სახელმძღვანელოების შესახებ სიახლეები.

იაკობი. კიევიდან ჩამოსვლის შემდეგ დამნიშნეს ამ სასულიერო სასწავლებლის გეოგრაფიისა და არითმეტიკის მასწავლებლად და საცხოვრებლად ეს ორი ოთახი გამომიყვეს, თქვენ ოთახებს არ შეეძრება ვერაზე რომ გაქვთ, ჩემო ნიკო, მაგრამ ცხოვრება შეიძლება.

ნიკო. თუ მოგბეზრდეთ აქ ცხოვრება, ბატონო იაკობ, ჩემი სახლის კარი მუდამ არის ღია თქვენაირი ძვირფასი სტუმრის მისაღებად.

იაკობი. მადლობელი ვარ, მეგობრებო, იმ პატივისცემისა და ყურადღებისთვის, რომელსაც თქვენ იჩენთ ჩემს მიმართ, ესლა კი ნება მიბოძეთ, ზოგი რამ მოგახსენოთ სემინარიისა და მისი ხელმძღვანელობის შესახებ. სემინარიის ადრინდელი მდგომარეობა სახარბიელო არ იყო. წლიური ხარჯი თითოეულ მოსწავლეზე სულ ხუთი-ექვსი თუმანია მთავრობისგან გამოყოფილი და უბედურება ის იყო, რომ ეს გროშები სრულად არ ხმარდებოდა მოსწავლეებს, უფროს-უმცროსი ყველა იპარავდა, ამის გამო მოსწავლეთა როგორც სმა-ჭამა, ისე ჩაცმა-დახურვა სავალალო მდგომარეობაში იყო. ბავშვები გამხდრები, ფერდა-

კარგულები დადიოდნენ, უფრო ცუდად იყო დაყენებული სწავლა-აღზრდის საქმე, ერთიცა და მეორეც მხოლოდ შიშსა და სხვადასხვა სასჯელზედ იყო დამყარებული. მასწავლებლები გაკვეთილის ახსნას არ ცდილობდნენ, მოუნიშნავდნენ წიგნში სასწავლო ადგილებს და გულდამშვიდებით გავიდოდნენ კლასიდან, გაბატონებული იყო სასწავლო მასალის უაზრო ზეპირობა, განსაკუთრებით საღრმთო რჯული 17-18 წელი უნდა ეზეპირათ და მიუხედავად ამისა ამ საგნის არაფერი გაეგებოდათ და ამის გამო სძულდათ იგი. ამას ემატებოდა ყოველ კვირა უქმე დღეებში ხანგრძლივი გაშეშებული დგომა ეკლესიაში მონასტრული წირვა-ლოცვის დროს. ჩემი მოსვლის შემდეგ, ბევრი რამე შეიცვალა, უპირველეს ყოვლისა კი მოსწავლეთა ცემა-ტყეპას ბოლო მოეღო.

ნიკო. ყოველივე ის ნაკლი, რომელიც თქვენ ჩამოთვალეთ, როგორ მოაწესრიგეთ მარტო კაცმა, ბატონო იაკობ?

იაკობი. დიდი ძალისხმევის ფასად მოვახერხე, ჩემო ნიკო, ამის გამოსწორება, ეხლახანს მოვამზადე და სასწავლებლის ხელმძღვანელობას წარვუდგინე სასწავლებლის გარდაქმნის პროექტი. მე როგორც სასწავლებლის ინსპექტორმა გულდასმით გავაანალიზე სასწავლებელში არსებული მდგომარეობა და ჩემი პროექტი პედაგოგიკის თანამედროვე მოთხოვნათა პრინციპებზე ავაგე, ყოველივე ამან ჩემდამი უფრო დიდი ზიზღი გამოიწვია მეფის ჩინოვნიკთა მხრიდან. საქართველოს ეგზარქოსმა, ეპისკოპოსმა ევსეიმ ჩემს გაკვეთილებზე დასწრება მოისურვა და რამდენჯერმე დამესწრო იმის იმედით, რომ რაიმე დარღვევა ან ნაკლი აღმოეჩინა ჩემს გაკვეთილებზე, მაგრამ იმედები არ გაუმართლა, რამდენჯერაც დამესწრო, იმდენჯერ კმაყოფილი გავიდა გაკვეთილიდან,

ნაცვლად წინასწარ მომზადებული შენიშვნებისა, ლოცვა-კურთხევა გაისმოდა მის ბაგეებიდან.

ნიკო. რექტორი ამჟამად ვინ არის სემინარიისა?

იაკობი. არქიმანდრიტი ვალენტინი „პოპ ვასკად ნოდებული“ კაცი გაუნათლებელი, ლოთი და ბლუ, ზნედაცემული ადამიანი, ეგზარქოსთან კარგ დამოკიდებულებაში ბრძანდება, ერთად სვამენ და ქალებსაც არ იკლებენ, ორივენი დიდად აფერხებენ პროგრესული იდეების დანერგვას სასწავლებელში. ცხადია, მათ მხარს უმაგრებენ ზოგიერთი სემინარიის უვარგისი მასწავლებლები, როგორებიც არიან კოვროვი და პავლე კორდევესკი, მათ გაკვეთილებზე ათასნაირი უწესობა არის გამეფებული, სემინარიის მასწავლებლები ორ ჯგუფად არიან გაყოფილნი, ერთის მხრივ, რექტორი და მისი მომხრეები და მეორეს მხრივ: მე, თომა ტურაშვილი, ორი ძმა ცვეტკოვები და სხვა პატიოსანი მასწავლებლები, იმედია თქვენც ჩვენ გვერდით დადგებით, ბატონო ნიკო და ბატონო გიორგი.

ნიკო. რა თქმა უნდა, ჩემო იაკობ, მე და გიორგი შენ მუდამ მხარში გედგებით და სოკვდილამდის არ გიღალატებთ.

იაკობი. თქვენში არასოდეს შემპარებია ეჭვი და მოხარული ვარ, რომ სასწავლებლისთვის ამ მნიშვნელოვან ჟამს ჩვენს გვერდით იქნებით, ახლახანს რექტორის მომხრეებმა ახალგაზრდა მასწავლებლები უფროსებთან დააბეზლეს, რასაც მოჰყვა ამ მასწავლებლების არაობიექტური შემოწმება და მათი განთავისუფლება. რა თქმა უნდა, მათ კოვროვის და კორდევესკის დათხოვნაც მოჰყვა. სამღვდელოებამ სასწავლებლის უფროსად მე ამირჩია, რის შემდეგ მოსწავლეების სწავლა-აღზრდის საქმე ძირფესვიანად შეეცვალა. კაჭკაჭივით გაზეპირება გაკვეთილების, მოსწავლეთა ცემა-ტყეპა, ლანძღვა-გინება სამუდამოდ

განიდევნა სასწავლებლიდან, ამის მაგივრად სასწავლებელში დამყარდა მამა-შვილური კაცთმოყვარული დამოკიდებულება უფროს-უმცროსებს შორის, გაუმჯობესდა მოსწავლეთა კვება და ჩაცმა-დახურვა. ყოველივე ამან საშინლად გააბოროტა სასწავლებლის რეაქციული ძალები და ჩასაფრებულნი ყველანაირად ცდილობენ რაიმეში დამადანაშაულონ, მაგრამ ჯერ-ჯერობით ამას ვერ ახერხებენ.

ნიკო. მაინც რა სიახლეებს ნერგავთ თქვენს სასწავლებელში აღზრდის მხრივ, ბატონო იაკობ?

იაკობი. მე კომენსკის, პესტალოცის და უშინსკის პედაგოგიური თეორიების მიმდევარი ვარ და აღზრდა-განათლების მიზნად მიმაჩნია ადამიანის ყოველმხრივი მომზადება საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის, მისი შეიარაღება იმ ცოდნით, რომელიც მას მისცემს ბუნების ძალთა გამოყენებისა და ცხოვრებაში გარკვევის უნარს. ეს გულისხმობს ბავშვის სრულ ჰარმონიულად განვითარებას, რაც სწავლისა და აღზრდის იდეალს შეადგენს.

გიორგი. რას ნიშნავს, ბატონო იაკობ, ადამიანის ჰარმონიულად განვითარება? ეს ხომ არ ნიშნავს იმას, რომ თქვენ აყენებთ ახალი ტიპის ადამიანის შექმნის პრობლემას.

იაკობი. მე დიდი ხანია შევნიშნე ძველი ტიპის თავადაზნაურული ინტელიგენციის ფუქსავატობა, ზერელობა, ეროვნული ინტერესების ღალატი, მშრომელი ხალხისგან მოწყვეტა, რუსულ ბიუროკრატიაში შეზრდის ტენდენცია, დიახაც თქვენ სწორედ შენიშნეთ, მე ვიღწვი ისეთი განათლების სისტემისა და სასწავლებელთა ქსელის შესაქმნელად, რომლებიც შესძლებს გამოუზარდოს ჩვენს ქვეყანას ახალი ტიპის ქართველი. მათ უნდა შესწევდეთ უნარი არსებული ავადმყოფური რეჟიმისა და უკუღმართი ცხოვრების წინააღმდეგ შეუპოვარი ბრძოლისა, მათ უნდა ჰქონდეთ

ძლიერი გონება, რეალური ცოდნა, მტკიცე ნებისყოფა, სამშობლოს სიყვარული, მაღალი ადამიანური გრძნობები, თავის თავის იმედი, თავაზიანობა, დარბაისლობა, სინდისი და პატიოსნება. ხალხს სრულიად სხვა სწავლა ესაჭიროება, სრულიად სხვა ცოდნა სწყურიათ, სწავლამ და ცოდნამ იგი უნდა მოამზადოს, ერთი მხრივ ბუნებასთან ბრძოლისათვის, მეორეს მხრივ სანატრელი სოციალური ცვლილებებისათვის.

ნიკო. კომენსკი და უშინსკი აღიარებენ ზოგად გონებრივ განვითარებას, ზოგი კი, მაგალითად, პესტალოცის, ზალცმანს და სხვებს მიაჩნიათ და უპირატესობას ანიჭებენ სპეციალურ განათლებას, ფართო ზოგადმეცნიერული განათლების გარეშე. თქვენ რა აზრის ხართ ამასთან დაკავშირებით?

იაკობი. ახლა ყველასათვის ცხადი ქმედარიტებაა, რომ სპეციალური სწავლა უძლურია მეტნაკლებობით, თუ მას წინ არ უსწრებს საზოგადო განვითარება, რომელიც მოსწავლეს უვითარებს ყოველგვარ ნიჭს, აქცევს მას სრულყოფილ ადამიანად. ზოგადი განათლება უქმნის მოსწავლეს პირობებს მისი ნიჭის ფართოდ გაშლის შესაძლებლობისთვის. მხოლოდ ზოგადი განათლება აქცევს ადამიანს სრულყოფილ ადამიანად. რომელიმე დარგის ცოდნა არ უნდა იყოს მონყვეტილი სხვა დარგების ცოდნისაგან, რომელიმე ერთი ნიჭის განსაკუთრებულმა განვითარებამ არ უნდა მიჩქმალოს ადამიანის სხვა ნიჭი. საზოგადო გახსნილობა ბავშვის გონებისა მოუცლელი პირობაა ყოველის სპეციალურის ცოდნის შექმნისათვის.

ჩვენ გვესაჭიროება სრულნი ქართველნი, განათლებული მამულიშვილნი, შეიარაღებულნი ნამდვილი სამეურნეო სწავლით. (კარზედ დაკაკუნების ხმა ისმის). ვინ არის?

უცნობი. გოგია ვარ, ბატონო იაკობ.

- იაკობი.** შემოდი, გოგია. (კარი იღება და შემოდის ათიოდე წლის სასწავლებლის მოსწავლე).
- გოგია.** ბატონო იაკობ, ბოდიშს ვიხდი რომ განუხებთ, მაგრამ თქვენ რომ მითხარით წიგნი თუ დაგჭირდეს მომაკითხეო, იმიტომ მოველ, თქვენი წიგნი ძალიან მჭირდება. (იაკობი ამჩნევს რომ მოსწავლეს ერთი ფეხსაცმელი გახეული აქვს და ამის გამო უხერხულობას გრძნობს და მალავს ფეხს).
- იაკობი.** ახლავე, ჩემო პატარავ (იაკობი დგება, თაროდან წიგნი ჩამოაქვს და ყმანვილს აწვდის). ეს ბუნების კარი შენნაირი ყმანვილებისათვის შევადგინე და გულდასმით წაიკითხე, შენთვის ბევრი რამ სასარგებლო წერია.
- გოგია.** აუცილებლად წავიკითხავ და გავუფრთხილდები წიგნს.
- იაკობი.** ფეხზედ რა მოგივიდა, გოგია?
- გოგია.** ბევრი ვითამაშეთ და ფეხსაცმელი გამეხა. (იაკობი ჯიბიდან ფულს იღებს და მოსწავლეს აწვდის).
- იაკობი.** აიღე გოგია და ფეხზედ ჩასაცმელი იყიდე, ოღონდ ბურთი ახალი ფეხსაცმლით აღარ ითამაშო.
- გოგია.** გმადლობთ, ბიძია იაკობ, წიგნსა და ფეხსაცმელს გავუფრთხილდები (ოთახიდან გახარებული გადის).
- იაკობი.** ეს გოგია ისეთი ბეჯითი მოსწავლეა, რომ მეტი არ შეიძლება, მაგრამ ობოლია სანყალი და ხანდახან ვეხმარები ასეთ მოსწავლეებს რაც კი შემიძლია.
- ნიკო.** ბატონო იაკობ, თქვენს ქველმოქმედებაზე ბევრს ლაპარაკობენ და მაინტერესებს საზღვარგარეთ სასწავლებლად მყოფ სტუდენტებს თუ ეხმარებით?
- იაკობი.** კი, ვეხმარები ნიჭიერ ახალგაზრდებს. იყო ჩვენთან ერთი ნიჭიერი ახალგაზრდა ბეშკენაძე, იგი ამჟამად საზღვარგარეთ სწავლობს, მას და კიდევ რამდენიმე საზღვარგარეთ სასწავლებლად წასულ ნიჭიერს, მაგრამ ხელმოკლე ახალგაზრდას სტიპენდიებს ვუგზავნი ხოლმე გარკვეული რაოდენობით.
- ნიკო** (სიცილით ეუბნება). ბატონო იაკობ, ჩვენს მეგობარს

თედო სახოკიას ციმბირიდან როგორ დააღწევინეთ თავი, იქნებ ეგეც გაიხსენოთ.

იაკობი (ელიმება მასაც). თედო სასამართლოს დადგენილებით რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის ციმბირში გადაასახლეს, კონკრეტულად იაკუტსკის გუბერნიის ვერხოდენსკის მაზრის სოფელ უიგალოვაში. მას გადანყვეტილი ჰქონდა ციმბირიდან გამოპარულიყო, მაგრამ უსახსრობის გამო ამ განზრახვის განხორციელებას ვერ ახერხებდა, მაშინ მან დეპეშა გამომიგზავნა, ფულით დახმარებას მთხოვდა სამშობლოში დასაბრუნებლად, მე დეპეშის მიღებისთანავე დეპეშითვე გაუგზავნე თედოს ხუთი თუმანი, ჩემმა ხუთმა თუმანმა ჩვენს მეგობარს საშუალება მისცა შორეული ციმბირისათვის თავი დაეღწია, მაგრამ საქართველოში კი არა, საზღვარგარეთ წავიდა ლტოლვილობაში. დღემდე ვერ გამირკვევია, ამ მცირე თანხით ამდენი როგორ მოახერხა.

გიორგი. ბატონო იაკობ, თქვენს მიერ გამოცემულ სახელმძღვანელოებზე რას იტყვით?

იაკობი. 1865 წელს გამოიცა ჩემი ანბანის სახელმძღვანელო „ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი მოსწავლეთათვის“.

გიორგი. თქვენმა ამ სახელმძღვანელომ იმთავითვე საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო და იგი საუკეთესო სახელმძღვანელოდ იქნა მიჩნეული თავისი პედაგოგიურ-დედაქტიკური გამართულობით.

იაკობი. დიახ, მართლაც იგი დიდ დახმარებას უწევს მოსწავლეებს მშობლიური ენის შესწავლაში, სახელმძღვანელოს აქვს წინასიტყვაობა „მასწავლებლებისათვის“, სადაც მოცემულია მეთოდიკური მითითება. 1868 წელს შევადგინე და გამოვეცი „ბუნების კარი“, რომელმაც არანაკლები მოწონება დაიმსახურა. იგი საკმაო რაოდენობის ტირაჟით გამოიცა და სწორედ

ამ ჰონორარების საშუალებით ვენევი ქველმოქმედებას. (უცბად კარი იღება და დაუკითხავად შემოდის იაკობის კოლეგა მასწავლებელი სემინარიისა თომა ტურაშვილი).

თომა. მაპატიეთ, ბატონო იაკობ, ასე დაუკითხავად რომ შემოვიჭერი, მაგრამ საქართველოს ეგზარქოსი ვესეი არის მოსული სასწავლებელში და თქვენთან შეხვედრა სურს. იგი ამჟამად სასწავლებლის რექტორთან არის და იქ გიბარებს.

იაკობი. რაო, რა მინდაო, არ უთქვამს?

თომა. ძალიან გაბრაზებულია, ამის მიზეზი ახალი ცილისმწამებლური წერილია თქვენს წინააღმდეგ.

იაკობი. რა გაეწყობა, მეგობრებო, მაპატიეთ, უნდა დაგტოვოთ (იაკობი დგება და გადის ოთახიდან).

სცენა №2

იოსებ მამაცაშვილის სახლი. დიდი სასტუმრო ოთახი, რომელსაც სცენის მხარეს აივანი ახლავს. ოთახი მდიდრულად არის მორთული, კედლებს სხვადასხვა მხატვრის სურათები ამშვენებს, ერთ კედელზე თურქული ხალიჩაა ჩამოკიდებული, რომელსაც ძველი საბრძოლო იარაღები ამშვენებს, ოთახის კუთხეში დიდი გერმანული როიალი დგას, მის გვერდით კედელს წიგნის თაროები გადმოჰყურებს, ოთახის შუაში დიდი მუხის მაგიდა დგას, რომელიც საზეიმოდ არის განწყობილი ქართული სამზარეულოს კერძებით და ძვირფასი ნითელი და თეთრი კახური ღვინოებით. მაგიდას ექვსი ადამიანი უზის, ესენი არიან: ოჯახის უფროსი იოსებ მამაცაშვილი, წარმოსადეგი შუახანს გადაცილებული მამაკაცი, ჭალარა შერეული წვერ-ულვაშით. იგი საზეიმოდ არის გამონწყობილი. მის თეთრი პერანგის საყელოს შავი ფრაკი და ჰალსტუხი ამშვენებს. მის გვერდით მისი ქალიშვილი, ულამაზესი დარო ზის, მის მაღალ შუბლსა და სახის სწორ ნაკვეთებს დიდი და ლამაზი მეტყველი თვალები ამშვენ-

ნებს. მას თეთრი ფერის ქართული ტრადიციული კაბა აცვია, რომელიც ლამაზად შემოკვროდა მის მოხდენილ ტანს, ბროლის-ფერ მაღალ კისერსა და მკერდზე შავი გიშერივით მიიკლაკნებოდა მისი ორი დიდი ნაწნავი. მის გვერდით იაკობი ზის, დარბაისელი, წარმოსადეგი და ყველასათვის საყვარელი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე. მიუხედავად იმისა, რომ ზაფხული იყო, მას თბილად ეცვა, თავის სუსტი ჯანმრთელობის გამო გაციების ეშინოდა, იგი ყურადღების ცენტრში იყო მოქცეული და ყველა დიდი თავაზიანობით და პატივისცემით ეპყრობოდა, მის გვერდით იჯდა იაკობის მეგობარი ნიკო ცხვედაძე და მისი ქალიშვილი ელენე, რომელიც სასწავლებლის მოწაფე იყო. მას იაკობი ხშირად ამეცადინებდა, ყურადღებას არ აკლებდა, იგი მკვირცხლი, მხიარული და ლამაზი გოგონაა, რომელსაც ძალზედ უყვარდა მამის მეგობართან ყოფნა და ისიც მუდამ თან დაატარებდა. მის გვერდით იჯდა იაკობის მეგობარი, პროფესორი ალექსანდრე ხახანაშვილი. ისიც მუახანს გადაცილებული იყო, მას ჭაღარა წვერ-ულვაში ჰქონდა, იგი საშუალო სიმაღლის გამხდარი მამაკაცი იყო, რომელსაც ძველი გახუნებული შარვალ-კოსტიუმი ეცვა. ქ. თბილისში მცხოვრები ქართველი მოღვაწეები ეროვნული საქმეების შესახებ სალაპარაკოდ იმ დროს კონსპირაციულ ბინებში იკრიბებოდნენ და მნიშვნელოვან საქმეებზე ბაასობდნენ, ასეთი საიმედო ბინა იყო იოსებ მამაცაშვილის ბინა.

იოსებ მამაცაშვილი (ფეხზე დგება და ამბობს). ჩემო კარგო მეგობრებო, ჩვენი ლიტერატურული სალონი ბოლო დროს მეტად ნაყოფიერ მუშაობას ეწევა და ეს უპირველეს ყოვლისა არის დამსახურება ჩვენი სასიქადულო პედაგოგის და საზოგადო მოღვაწის, ბატონი იაკობ გოგებაშვილისა. მისი შემწეობით სალონი ეკონომიურად მეტად მომძლავრდა და ჩვენს სალაროში აღმოჩნდა გარკვეული თანხა, ეს თანხა გამოყენებული იქნა სოფლად სკოლების მოწყობისა და მისი

ფუნქციონირებისათვის. სალონმა დაიწყო ასევე საგამომცემლო საქმიანობაც. მე მინდა შემოგთავაზოთ ბატონ იაკობის სადღეგრძელო, გთხოვთ მიირთვათ.

ნიკო ცხვედაძე. მეგობრებო, ჩვენს სასიქადულო მამულიშვილს, ბატონ იაკობს აქვს გამოცემული ორი შესანიშნავი სახელმძღვანელო. ეს არის ქართული ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი მოსწავლეთათვის და მეორე, „ბუნების კარი“. ამ სახელმძღვანელოებს ენციკლოპედიური ხასიათი აქვს, მოზარდი თაობა ამ წიგნებიდან ეცნობა ბუნებისმეტყველებას, გეოგრაფიას, ისტორიას, ლიტერატურას, ეთნოგრაფიას. ისინი ხელს უწყობენ მოსწავლეების რეალურ განათლებას მშობლიურ ენაზე, მაგრამ ეს გარემოება შეუმჩნეველი არ დარჩენია რუსიფიკატორული პოლიტიკის მესვეურებს. დეკანოზმა ვოსტორგოვმა ხმა აღიმალლა „ბუნების კარის“ წინააღმდეგ და გამოთქვა აზრი, რომ ქართული სახელმძღვანელოები მხოლოდ ენას უნდა ასწავლიდნენ, იმასაც სასულიერო სტატიების საშუალებით, ცოდნის იარაღად კი მხოლოდ რუსული ენა უნდა გამოიყენოთ. დეკანოზი ყველაზე მეტად გააბოროტა „ბუნების კარში“ მოცემულმა საქართველოს ისტორიამ და გეოგრაფიამ. იაკობ გოგებაშვილმა შეუპოვარი ბრძოლით დაიცვა „ბუნების კარი“. ვოსტორგოვებს დიდი ხანია სურთ ქართული სკოლა გადააქციონ დენაციონალიზაციის გადაგვარების და დაცემის იარაღად, მაგრამ ამას ისინი ვერ ეღირსებიან. თქვენ გაგიმარჯოთ, ბატონო იაკობ (იგი სვამს სასმისს).

იაკობი. გმადლობთ, ჩემო მეგობრებო. მინდა ნიკოს სიტყვებს გამოვეხმაურო, ისტორიაში არ მოიძებნება მაგალითი, რომ ერს ეღალატოს თავისი ეროვნულობისათვის და იგი არ გახრწნილიყოს. მშობლიურ ენაზე სწავლება უადვილებს ბავშვს მეცადინეობას და

შესამჩნევად უზრუნველყოფს სწავლების პროცესის წარმატებას. სწორედ მშობლიური ენა უნდა წარმოადგენდეს უცხო ენის შესწავლის საფუძველს. მშობელი, რომელიც ამორებს თავის შვილს „დედაენას“ და უცხო ენაზე ასწავლის, ხელიდან ართმევს თავის შვილს ერთადერთ ძლიერ საშუალებას გონების სწორად გახსნისათვის, დედაენის ცხოველყოფელ გავლენას მოკლებული ბავშვი ვერასოდეს ვერ განვითარდება სრულყოფილად, უცხო ენაზე გაზრდილი ბავშვი იმ საცოდავ მერცხალს ჰგავს, რომელსაც ძალდატანებით მერცხლის ჭიკჭიკს უკრძალავენ და აიძულებენ შოშიას სტვენა ისწავლოს. ამ უკუღმართი გზით აღზრდილი ბავშვი ვერასდროს ავა იმ გონების სიმაღლემდის, რომელიც შეეფერება მის ბუნებრივ ნიჭს, გამოვა ქარაფშუტა პირი, უხასიათო ადამიანი, ბუნება ასე სჯის იმ ადამიანს, რომელიც მისი კანონების წინააღმდეგ მიდის და ართმევს ბავშვს იმ შესანიშნავ იარაღს, რომელიც საუკუნოვანი არსებობის მანძილზე ხალხს შეუქმნია და რომლისთვისაც მშობლიური ანუ დედაენა უწოდებია. ქართული ენა ამჟამად ჰგავს მშვენიერ ფოლადის სახნისსა, რომელიც უგუნურ პატრონს კუნჭულში მიუგდია, იშვიათად ხმარობს და ჟანგს აჭმევინებს, ამიტომ ობიექტურად თავისთავად მდიდარი და განვითარებული ქართული ენა განსაცდელშია.

იოსებ მამაცაშვილი. ბატონო იაკობ, თქვენი თავდადებული და უმნიკვლო მოღვაწეობა გასხივოსნებულია ერთი იდეალით: ემსახუროთ „ეროვნულ ბურჯს“ — მშობლიურ ქართულ ენას, ხელი შეუწყოთ ამ „ჟანგმოდებული ფოლადის სახნისის“ ამუშავებას. ჩემთვის ცნობილია, რომ თქვენ მუშაობა დაიწყეთ „დედაენაზე“ და იმედია ამ შესანიშნავ სახელმძღვანელოს მალე იხილავს ქართული საზოგადოება.

იაკობი. დიახ, მე დაუღალავად ვმუშაობ „დედაენაზე“ და იგი მალე გამოვა, მაგრამ ამჟამად არა ნაკლებ მნიშვნელოვნის საკითხით ვარ დაკავებული. ეს არის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ჩამოყალიბება და მისი წესდების შექმნა, რომელიც, ჩემი აზრით, დიდად შეუწყობს ხელს მცოდნე და განათლებული ახალგაზრდა თაობის აღზრდას. ამ საკითხზე ალბათ კიდევ მოგვიწევს შეხვედრა სხვა საზოგადო მოღვაწეებთან.

ალექსანდრე ხახანაშვილი. მეგობრებო, მოდით ცოტა სახუმარო თემებსაც შევეხოთ. მე მინდა მოგიყვებ თუ როგორ ვიმოგზაურეთ ერთხელ მე და იაკობმა ბორჯომიდან თბილისში: ბორჯომის სადგურზე თბილისში წამოსასვლელად ბილეთების საყიდლად იაკობი რიგში ჩადგა. კარგა ხანს იდგა. როცა მე მოვედი, მითხრა, ეხლა შენ ჩადექი რიგში, მე კი ჩემს ბარგს მივხედავო. ჩამაყენა და თვითონ წავიდა, უეცრად სად იყო და სად არა, მოვიდა ჩემთან ვეება რუსი ჟანდარმი და ჩხუბი დამიწყო, რატომ შეძვერი ურიგოდო, თან ლანძღვას არ მაკლებდა. უცბად იაკობი მოვიდა. რომ დამინახა ასეთ ცუდ დღეში ვიყავი, ჟანდარმს გაუფავრდა და უთხრა, განა შენ არ იცი, რომ იქ მე ვიდექი რიგშიო. ჟანდარმმა უპასუხა, თქვენ რომ იდექით ვიციო, მაგრამ ეს საიდან გამოძვრა არ დამინახავსო. ეს მე ჩავაყენე ჩემს მაგივრად და შენ როგორ უბედავ ყვირილსო, იცი ეს ვინ არისო? ეს კაცი პროფესორია, მოსკოვის უნივერსიტეტის მეცნიერი. ჟანდარმი უცბად შეკრთა და გაჩუმდა, მაგრამ შემდეგ ხარხარი ატეხა და სთქვა: ეს თუ პროფესორია და ხელი გულზე მომადო, მაშინ მე გენერალი ვყოფილვარო. მართლაც, მე სვანეთში მოგზაურობის შემდეგ ვიყავი ჩამოსული ბორჯომში, პალტო ძველი და შელახული მეცვა, ქუდი გახუნებული, შარვალი

დახეულ-დაკემსილი და ტოტებ შემოხეული. ჩემს ტანსაცმელს დავხედე და რუს ჟანდარმს სიცილიში გულიანად ავყევი, მაგრამ ჩემი უბედურება ამით არ დასრულებულა. კასპს რომ მივალწიეთ, მე რალაციის საყიდლად მატარებლიდან ჩავედი და ამოსვლა კი დავაგვიანე. როგორც იქნა დაძრულ ვაგონში ავედი, მაგრამ ვაგონის გამყოლმა ჩხუბი დამინყო, არ მიშვებდა და მიყვიროდა, — აი შენი ვაგონი იქით ქვევით არის, მესამე კლასი, იქ წადი, აქ შენ საქმე არაფერი გაქვსო, აქ სუფთა ხალხია. ამ დროს კონდუქტორმაც მოგვისწრო და დაარწმუნა გამყოლი ჩემს სიმართლეში და ვაგონში ძლივს შემომიშვეს, ახლა თბილისში არ იკითხავთ? მეეტლემაც დამინუნა, არაფერი გიშავს, ფეხით წადი, სამი აბაზი სად გექნება შენაო. (ყველა იქ მყოფი გულიანად იცინის).

იაკობი. მოდით, ჩემო მეგობრები, ერთი ჩვენებურად მამაპაპური სიმღერა შემოვძახოთ (და იგი იწყებს სიმღერას „მრავალ ჟამიერ“. სუფრის წევრები ყველანი აყვებიან იაკობს. სიმღერას რომ დაამთავრებენ, დარო მამაცაშვილი გამოელაპარაკება იაკობს).

დარო მამაცაშვილი. ბატონო იაკობ, ყველასათვის ცნობილია თქვენი უანგარო ზრუნვა ქართველ ქალებზე და თუ როგორ დიდ როლს ანიჭებთ მათ საქმიანობას. თქვენს პუბლიცისტურ წერილს „ბურჯი ეროვნების“, რომელიც მოიცავს საქართველოს ისტორიის, ზოგად პედაგოგიკის და პედაგოგიური ფსიქოლოგიის საკითხებს, ფართო გამოძახილი ჰპოვა ქართველ ქალებში. ისე, როგორც თქვენმა მოთხრობამ „იანანამ რა ჰქმნა“ და ვაჟას მოთხრობამ „შვლის ნუკრის ნამბობმა“.

იაკობი. მართლაც, „ბურჯი ეროვნებისა“ წერილს ფართო გამომხაურება მოჰყვა ჩვენს ქვეყანაში, მისი გამოქვეყნების შემდეგ მე მივიღე უცნობი ქართველი

ქალის წერილი, რომელშიც მწერდა, რომ: თქვენ ჩაგიხედნიათ ჩვენი ქვეყნის გულის სიღრმეში, ჩვენს წარსულსა და აწმყოში; ამ წერილმა გამალომა, გამავეფხვა, ამ წერილის წაკითხვამ დიდი ენერგია მომცაო. მე ვიცი, რა ძალა, რა ენერგია მისცა ამ წერილის წაკითხვამ ამ უცნობ ქალს — ეს არის ძალა სულიერი და მორალური, რაც ესე აუცილებელია ბრძოლაში გამარჯვებისათვის. ის არის ქართველი დედა არა ერთგზის უკვდავყოფილი ქართველი მწერლებისა და ქართველი ხალხის ზეპირსიტყვიერების, ის არის ქართველი დედა, რომელიც მამულს უზრდის სახელოვან შვილებს. მოდით, ჩემო მეგობრებო, საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საქმიანობაში ჩავაბათ ქართველი ქალები და ამ მიზნით მათთვის ლექციების წაკითხვა ვთხოვოთ თბილისის სასულიერო სემინარიის ქართველ მასწავლებლებს.

ნიკო ცხვედაძე. ეს შესანიშნავი იდეაა იაკობ, ლექტორებად დანიშნული მასწავლებლები დაუყოვნებლივ შეუდგებიან დავალების პირნათლად შესრულებას, ამას პირადად მე ვუხელმძღვანელებ.

დარო მამაცაშვილი. ეს კულტურული ღონისძიება მეტად დაინტერესებს ქართველ ქალებს, რომლებიც უდიდესი ყურადღებით მოუსმენენ ლექციებს მეცნიერების სხვადასხვა დარგიდან და ამრიგად გააღრმავებენ თავიანთ ცოდნას.

ელენე ცხვედაძე. ბატონო იაკობ, თუ შეიძლება, რომ ჩვენი სემინარიის მოსწავლე გოგონებიც დავესწროთ ამ ლექციების კურსს და გავზარდოთ ჩვენი მსმენელთა აუდიტორია. ჩვენი გოგონები იშვიათი ბეჯითობით და ინტერესით მოისმენენ ლექციებს და საჭირო ცოდნას შეიძენენ.

იაკობი. ჩემო მეგობრები, გულითადათ გახარებული ვარ, რომ ჩემი წინადადება ასე მხურვალედ იქნა ატაცებული,

რა თქმა უნდა, ჩემო ელენე და დარო, ეს თქვენთვის და თქვენნაირი ათასი ქართველი მანდილოსნისათვის არის საჭირო, რათა ძლიერი და ჭეშმარიტი მამული-შვილური თაობა აღზარდოთ. (ამ დროს იაკობს ხველა აუფარდება, დარო მამაცაშვილი მას ჭიქით წყალს მიანვდის, იაკობი წყალს შესვამს და დაროს ეტყვის). მადლობელი ვარ, ძვირფასო დარო, ისევ შენ თუ მომხედავ, მეგობრებო მაპატიეთ, მე აივანზედ გავალ სუფთა ჰაერზე.

დარო. მე გამოგყვებით, ბატონო იაკობ (და ისინი დერეფანში გადიან). იაკობ, რატომ არ უფრთხილდებით თავს, ეტყობა გაცივდით და ამიტომ გახველებთ.

იაკობი. არა, ჩემო დარო, თავს მე ვუფრთხილდები იმიტომ, რომ კიდევ მინდა ზოგი რამ გავაკეთო სასიკეთო ჩემი ხალხისა და ქვეყნისათვის, მაგრამ ეს ოხერი ჯანმრთელობა არ მიწყობს ხელს, მე თქვენი ოჯახის მხრიდან და პირადად შენგან დიდ ყურადღებასა და პატივისცემას ვგრძნობ და დიდი მადლობელი ვარ ამის გამო, უნდა გამოგიტყდე, ჩემო დარო, რომ მანდილოსნისადმი ისეთი დიდი მოკრძალება და სიყვარული არასდროს განმიცდია, როგორსაც შენდამი ვგრძნობ და განვიცდი. მე შენ ძალიან მიყვარხარ დარო ისეთი დიდი სიყვარულით, რომლის სიტყვით გადმოცემა არ შემიძლიან და უშენოდ სიცოცხლე არ შემიძლიან (იაკობი დაროს ხელზედ ეამბორობა).

დარო. ჩემო იაკობ, არ დაგიმალავ, მეც შენდამი დიდი სიყვარული და პატივისცემა მაქვს, ყმანვილ ქალობიდან შემეყვარდი, ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ჩვენს ოჯახში სტუმრად მოდიოდი და შენი საინტერესო საუბრებით მოჯადოებული გისმენდი, სწორედ მაშინ ჩაეყარა საფუძველი ჩემს სიყვარულს და რაც დრო გადიოდა, მით უფრო მტკიცდებოდა იგი. მე თქვენს გარდა ქმრად არავის ვისურვებდი, ჩემო იაკობ.

იაკობ. ჩემო დარო, ჩემს სიხარულს საზღვარი არა აქვს, როდესაც შენგან ჩემდამი ასეთ სასიყვარულო სიტყვებს ვისმენ, მეც იგივე მნადია, რაც შენ. შენს მეტს ქალს მე ცოლად არვის ვინატრებდი, მაგრამ ეს ავადმყოფობა მკლავს და დღითი დღე მასუსტებს ჩემო დარო, მე შთამომავლობით ჯანმრთელობის სისუსტე გადმომეცა, ხშირად ვცივდები და ფილტვების ანთებით ვხვდები ავად, ჩემი ერთი ძმა და ერთი და ქლექის დაავადებულები გარდაიცვალნენ, მე სასტიკი რეჟიმით ვცხოვრობ, ამ რეჟიმის დაცვა და ცხოვრებაში ზუსტად გატარება, ჩემი ყოველდღიური ურყევი კანონია, მთელი ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ტანჯვაა და მეტი არაფერი, მე საყვარელ ქალს ამ ტანჯვაში ვერ ჩავაყენებ. დიდი სიფრთხილით, დიდი სერიოზულობით ვეკიდები ჩემს დაცოლშვილების საკითხს, ასეთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯის გადადგმა მეტად მიძნელდება, მე ავადმყოფი ადამიანი ვარ, განუკურნებელი სენი შთამომავლობით მაქვს ნაანდერძევი და ამიტომ ზნეობრივი უფლება არა მაქვს ცოლ-შვილს მოვეკიდო და მსხვერპლად შევინირო საყვარელი ადამიანი და მასთან ერთად მომავალი შთამომავლობაც, სწორედ ეს არის მიზეზი, რომ ჩვენი გულწრფელი, ნაზი სიყვარული და მეგობრული უბინო კავშირი ქორწინებით ვერ დაგვირგვინდება, მოდი ძველებურად მეგობრებად დავჩეთ, ჩემო დარო და ძველებური გულწრფელობით ერთმანეთს პატივი ვცეთ.

დარო. ჩემო იაკობ, ეგ სენი არც ისეთი უნკურნებელია, როგორც შენ გგონია. მე და მამა საუკეთესო ექიმებს დაგახვევთ, მეც ზრუნვას არ მოგაკლებ და ჩვენ ერთიანი ძალისხმევით ავადმყოფობას უკან დავახევინებთ და შენს სხეულიდან სამუდამოდ განვდევნით. (ამ დროს იაკობს ძლიერი ხველა აუფარდება, რომელსაც პირიდან სისხლის ღებინება მოყვება, ამ

ამბით შეძრწუნებული დარო ყვირის და სტუმრებს საშველად უხმობს. აივანზედ შეშინებულები გამოცვივდებიან და ავადმყოფ იაკობს სახლში შეიყვანენ, ოთახში მდგარ დივანზედ დაანვენენ).

ნიკო. მე ექიმს დაუძახებ და სწრაფად მოვალ, იგი აქვე ახლოს ცხოვრობს (გადის ოთახიდან).

იაკობი. (პირზედ სისხლიან ცხვირსახოცს იფარებს) ნუ სწუხართ ჩემს გამო მეგობრებო, ეს მალე გადამივლის, თქვენ იმხიარულეთ, მე ნუ მომაქცევთ ყურადღებას.

იოსებ მამაცაშვილი. რას ამბობ, იაკობ, შენ ესეთ დღეში იყო და ჩვენ ვიმხიარულოთ? ეს სად გაგონილა, შენ სიმშვიდე და მკურნალობა გჭირდება. (ამ დროს კარი იღება და ოთახში ნიკო და ექიმი შემოდიან. ექიმი სინჯავს ავადმყოფს).

ექიმი. ბატონო იაკობ, თქვენ ჯანმრთელობა შერყეული გაქვთ, დიდმა შრომამ უარყოფითი შედეგები გამოიღო, ორგანიზმი გადაიტვირთა და მას დასვენება ესაჭიროება, გთხოვთ შეწყვიტოთ ყოველგვარი მუშაობა და ჰაერის გამოსაცვლელად გაემგზავროდ ქალაქ გარეთ, სადმე მთის კურორტზე.

ნიკო ცხვედაძე. მართალი ხართ ექიმო, ამ ზაფხულს იაკობს კავთისხევში წავიყვან, ხომ მოუხდება?

ექიმი. მოუხდება, ოღონდ არავითარი მუშაობა — არც ფიზიკური და არც გონებრივი. ახლა კი, ბატონებო, აუცილებელია ავადმყოფის სახლში გადაყვანა, მას დასვენება ესაჭიროება.

იოსებ მამაცაშვილი. კეთილი, ექიმო, ჩვენ ყველაფერს გავაკეთებთ ბატონი იაკობის ჯანმრთელობის გამოსაკეთებლად, მზრუნველობას არ მოვაკლებთ.

პირველი მოქმედების დასასრული

მეორე მოქმედება

სცენა №3

ქ. თბილისი, სასულიერო სასწავლებელი. იაკობის საძინებელი და სასტუმრო ოთახი. ნიკო ცხვედაძე სანოლთან ახლოს უზის იაკობს, რომელიც წევს. ის ავად არის.

იაკობი. მას შემდეგ, რაც სასწავლებლის ხელმძღვანელობას წარუდგინე სასწავლებლის გარდაქმნის პროექტი, სადაც სწავლა-აღზრდის პროგრესული იდეები მქონდა მოცემული, არ შეუწყვეტიათ ჩემს წინააღმდეგ ბრძოლა სასწავლებლის ხელმძღვანელობას, მათ სასტიკად არ მოეწონათ ის სიახლეები, რომელიც მე მქონდა პროექტში. მაგრამ მე მაინც მთელი პრინციპულობით ვიბრძვი განათლების დარგში მოკალათებულ შავრაზმულ და რეაქციულ-კონსერვატიული ჩინოვნიკების წინააღმდეგ.

ნიკო. იანოვსკები, ვოსტორგოვები, ლევიტსკები, ზახაროვები, ლიხაჩოვები — ეს რეაქციონერი შოვინისტები სრულიად სხვადასხვა ადამიანები არიან, მაგრამ როგორ სწრაფად გაერთიანდნენ რუსეთის იმპერიის დროშის ქვეშ ყურმოჭრილი მონებივით, ისინი თავგამოდებით იბრძვიან ქართული კულტურის გადაგვარებისათვის, ქართული ენის მოსპობისათვის. საქართველომ თავის ისტორიის მანძილზე მრავალი უცხო რჯულის დამპყრობი მოიგერია, მაგრამ ერთმორწმუნე რუსეთის კლანჭებს ვერა და ვერ დააღწია თავი, ნეტავ თუ დადგება ისეთი დრო, როდესაც საქართველო დამოუკიდებელი ქვეყანა იქნება, დღევანდელი გადასახედოდან ეს ძნელი წარმოსადგენია, მაგრამ იმედია, ეს დღეც გაუთენდება ქართველ ხალხს.

იაკობი. ესენი „ტაშკენტელი პედაგოგები“, შჩედრინის „ბატონ

ტაშკენტელთა მსგავსად თვითონ ნახევრად უვიცნი და ხეპრენი საქართველოს განმანათლებლობას კისრულობენ იმ დროს, როცა მათი ნამდვილი მიზანი არის საქართველო გადააქციონ მხარედ, სადაც შეიძლება ადამიანს ცხვირპირი ამტვრიო, გაიტაცო მისი ქონება და ფეხქვეშ გათელო მისი ადამიანური ღირსებანი. სასწავლებელში მოსწავლეები და მასწავლებლები ორ მტრულ ბანაკად არიან გაყოფილი, პირველ ჯგუფს უნდა ყოველმხრივ გააუმჯობესოს არსებული მდგომარეობა სემინარიაში, ხოლო მეორე ჯგუფს სურს დაიცვას ძველი წესები, რადგან მათი პირადი სარგებლობა მტკიცედ არის დაკავშირებული არსებულ წესობილებასთან. მალე ჩემზეც ამოიყრიან ჯავრს, მე მწამებენ რუსეთის მეფის ღალატს სოციალური და მატერიალური იდეების ქადაგებას, ფარულ საზოგადოებაში მუშაობას და სხვა ანტიასხელმწიფოებრივ მოქმედებას. ერთხელ ჩემს გაკვეთილზე მოულოდნელად შემოიჭრნენ ეგზარქოსი ევსეი და სემინარიის რექტორი ვალენტინი, რომლებსაც უნდოდათ რაიმე მავნე იდეა აღმოეჩინათ ჩემს საუბარში გაკვეთილის ახსნის დროს, მაგრამ იმედი არ გაუმართლდათ. შემდეგ გავიგე, რექტორს უთქვავს ჩემზე ეგზარქოსისთვის „დიდი ნიჭის პატრონია, ეს რომ მატერიალისტი არ იყვეს, ღირსია დიდი თანამდებობისაო“. ორმა ჩემმა კოლეგამ სასწავლებელში, გადათარგმნეს „ბუნების კარში“ მოქცეული აღწერა მაიმუნების ცხოვრებისა და მრავალი ზედნადებით წარუდგინეს ეგზარქოსს, რომელმაც მე პასუხი მომთხოვა. მან ჯეროვანი დასაბუთებული პასუხი მალე მიიღო, მაგრამ მრისხანე ბრალდება მაინც წამომიყენა. ასე მითხრა: შენ დარვინის და კარლ ფოხტის მოსწავლე ხარო, მაგიდაზე გიდევს „შთამომავლობა ადამიანის“ და არა თუ შენ კითხუ-

ლობ მას, არამედ მცირეწლოვან მოსწავლეებსაც კი აკითხებო, მოდი და იმართლე თავი, ასევე ნუ დავაზინყდება, რომ საქმე გვაქვს ბერებთან, ნამუსზედ ხელალებულ ბერებთან. მართალია, 1873 წელს ხელმწიფის მოადგილის დიდი მთავრის მიხეილ ნიკოლოზის ძის განკარგულებით ეგზარქოსი ევსეი და რექტორი სემინარიის ვალენტინი განდევნილ იქნენ საქართველოდან, მაგრამ ათასწიერი სხვა გაიძვერა ობობას ქსელივით შემომეხვია გარშემო.

ჩემო ნიკო მე ძალიან ცუდათა ვარ, აი უკვე რამდენიმე დღეა სიცხემ და ხველამ მიმატა ხშირად ნახველს სისხლი ამოყვება ხოლმე, მე ველარ ვაქცევ ყურადღებას ჩემს საქმეებს, კანცელარია ვილაცის ბოროტმა ხელმა აურ-დაურია, შემოსავალ-გასავლის წიგნი სადღაც გაქრა, ველარც სხვა ქაღალდებს ვპოულობ, იქნებ რაიმე მიშველო და მომიგვარო საქმეები, თორემ რეაქციის მოციქულებმა აირჩიეს ჯაშუშობის, დაბეზლების გზა. ვიცი, რომ სინოდს და სხვა ორგანოებს ათასწიერ ცილისწამებლურ წერილებს უგზავნიან და მე გამოვყავარ არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ ამბოხების ორგანიზატორად და შეურიგებელ ათეისტად. თუ სასწავლებელში შემოწმებით ვინმე შემოვიდა, აუცილებლად სადღაც რალაცაში ცილს დამწამებენ, მე კი ლოგინიდან ვერ ვდგები, შენი იმედი მაქვს, იქნებ მოუარო ამ ჩემს აწეწილ საქმეებს. მე ამჟამად თბილისის სასულიერო სასწავლებლის ინსპექტორის მოვალეობას ვასრულებ და ყველაფერზე პასუხს მომთხოვენ. (უცბად კარი იღება და ოთახში შემოდიან უწმინდესი სინოდის ობერპროკურორის რწმუნებული კერსკი, იგი შუახნის მამაკაცია ქერა თმებით და უღვაშებით, მას სამხედრო ფორმა აცვია და ხელში დიდი საქარალდე უჭირავს, მასთან ერთად შემოდის კავკასიის სასწავლო

ოლქის ინსპექტორი იანოვსკი. კერსკი საწოლთან ახლოს მივა იაკობთან, ნიკო ფეხზე წამოდგება, იაკობი გაკვირვებულია). ვინ ბრძანდებით ბატონებო და რა გნებავთ?

კერსკი. მე გახლავართ უწმინდესი სინოდის ობერპროკურორის რწმუნებული კერსკი, ეს კი (გვერდზე მდგომზე მიუთითებს) გახლავთ კავკასიის სასწავლო ოლქის ინსპექტორი იანოვსკი. სემინარიის ადმინისტრაციამ საჩივარი დაწერა თქვენზე, რასაც საფუძვლად მოყვა სასწავლებლის რევიზია, რევიზიამ დაადგინა, რომ თქვენ აქ, ამ ბინაში აწყობთ ახალგაზრდობის ფარულ კრებებს, აკითხებთ ბავშვებს უარყოფითი მიმართულების წიგნებს, უმუშავებთ მოსწავლეებს ანტირელიგიურ შეხედულებებს, გარდა ამისა თქვენ ბრალად გედებათ სასწავლებლის თანხების გაფლანგვა, ამის გამო თქვენ განთავისუფლებული ხართ სასწავლებლის ინსპექტორის თანამდებობიდან მესამე მუხლით, როგორც პოლიტიკურად არასაიმედო პირი. აი თქვენი განთავისუფლების ბრძანება (იგი საქალაქიდან იღებს ფურცელს და იაკობს ლოგინზე დაუგდებს). ამის გარდა კატეგორიულად მოვითხოვ რომ თქვენ დღესვე დაცალკოთ სასწავლებლის ეს ოთახები.

იაკობი. (იგი ღელავს, ახველებს, ნიკო მას წყალს აწვდის. იგი სულს მოითქვამს და ამბობს) მეფის ველური ბიუროკრატიის წინაშე მე თავის მართლება დამამცირებლად მიმაჩნია, ხოლო ქართველი საზოგადოების წინაშე მე ეს არ მჭირდება, ახლა მიბრძანდით აქედან ბატონებო. (იაკობს ხველა აუფარდება).

ნიკო. (მიმართავს კერსკის). თქვენ რაც განაცხადეთ, წმინდა წყლის სიცრუე, ცილისწამება და პროვოკაციაა, თქვენ მოხსენებითი ბარათი სიყალბეზე ააგეთ და დაუჯერეთ მახეზლარა ჯამუშებს და არაფერი კითხეთ ამ პატიოსან ადამიანს (იგი იაკობისკენ

მიუთითებს), ისარგებლეთ მისი მძიმე ავადმყოფობით. განა ეს ადამიანური საქციელია თქვენის მხრიდან? ქართველი ხალხი თქვენ ამას არასოდეს გაპატიებთ, თქვენ შეურაცმყოფა მიაყენეთ ადამიანს, რომელიც დღე და ღამე ზრუნავს საქართველოში განათლების აყვავებისათვის, მოვა დრო და თქვენ ამაზე პასუხს აგებთ ქართველი ხალხის წინაშე.

კერსკი. მე ჩემი მოვალეობა მოვიხადე ბატონებო, კარგად ბრძანდებოდეთ. (ორივე ჩინოვნიკი გადის ოთახიდან. ისკობს კვლავ ხველა აუვარდება, რომელსაც სისხლის ღებინება მოყვება).

ნიკო. იაკობ, მე ექიმს მოვიყვან და მალე დავბრუნდები (და იგი გადის ოთახიდან, იაკობი მარტო რჩება. იგი დგება ლოგინიდან, იცმევს და სადღაც წასასვლელად ემზადება).

იაკობი. მე მხოლოდ ერთი რამ დამრჩენია, რომ თავი მტკვარში დავიხრჩო (და იგი გადის ოთახიდან. ცოტა ხნის შემდეგ ოთახში შემოდის იაკობის მეგობრები და კოლეგები ანტონ ფურცელაძე, ნიკო ცხვედაძე და გიორგი იოსელიანი და ექიმი ტიტე ქიქოძე).

ნიკო. ნეტა სად არის იაკობი, სად წავიდა, ოღონდ თავის თავს არაფერი ავნოს, იგი მეტად ამაყი კაცია და ყოველივეს ადვილად ვერ გადაიტანს (უცბად ოთახის კარი იღება და ნიკოს ძმას სანდროს შემოყავს იაკობი ხელში აყვანილი და სანოლზედ აწვენს, იაკობი მთლად სველია).

ნიკო. რა მოხდა სანდრო, ეს რა მოსვლია იაკობს? (ყველა გაკვირვებული და გაოგნებულია. ექიმი იაკობთან მიდის და მას შინჯავს, სხვებიც თავს ეხვევიან იაკობს, ტანთ ხდიან და ლოგინში აწვენენ).

სანდრო. შუა დღე იქნებოდა მიტანებული, როცა მე რაღაც საქმისთვის ვერის სასაფლაოს გვერდით დაღმართზე ჩავდიოდი, მარცხენა ნაპირიდან ვიღაც მოადგა მტკვარს და ისე გაუხდელი შევიდა წყალში, შუა ადგილას

წყალმა წააქცია და რამდენსამე წამს სრულიად დაფარა, მერე კვლავ გამოჩნდა, იწყობო ბრძოლა ტალღებთან და ნაპირს დაუახლოვდა, მაშინვე მივეშველე მეც და როდესაც სახეზე შევხედე, მეტის მწუხარების და გაოცებისაგან კინალამ გული შემინუხდა. იაკობი ვიცანი, სწრაფად ეტლში ჩავსვი და აქ მოვიყვანე.

ნიკო. ყოჩაღ, ძმაო, კარგად მოქცეულხარ, ეხლა კი რამე უნდა ვილონოთ, იაკობს ბინა ჩამოართვეს და მისი აქ გაჩერება აღარ შეიძლება, ჩვენთან სახლში მთანმინდაზე უნდა წავიყვანოთ, იქ მას მე ყველა პირობას შევუქმნი სამკურნალოდ და სამუშაოდ. მერე კი იქვე ჩემთან ახლოს მას ბინის დაქირავება უნდოდა და იქნებ მოუძებნო შესაფერისი ოთახები.

სცენა №4

იაკობის ბინა მთანმინდაზე, მზიანი ოთხი ოთახი. მისაღები დიდი ოთახი. შუაში დგას მრგვალი მაგიდა ოთხი სკამით, იქვე კუთხეში პატარა დივანია ორი სავარძლით, ერთ კედელზე ნიგნის თაროებია ჩამოკიდებული, ოთახში ბუხარი ანთია, იაკობი ზის ბუხრის წინ პატარა სკამზე, მის ირგვლივ სხვადასხვა ქალაღდები ყრია, იაკობი მათ სათითაოდ იღებს და ბუხარში ყრის, კარი იღება და ოთახში შემოდის იაკობის მეგობარი ნიკო, რომელიც მხიარულ ხასიათზედ არის.

ნიკო. გამარჯობა იაკობ, როგორა ხარ? (შემოსვლისთანავე შემოსძახა მეგობარმა).

იაკობი. აი, ეს წყეულები მანუხებენ, მინდა თავიდან მოვიშორო. (იაკობი დგება, მიდის მაგიდასთან, იღებს იქიდან ქალაღდების დასტას, ბუხართან მიაქვს და შიგ ყრის).

ნიკო. რა იყო, იაკობ? რა ქალაღდები უთავაზე ამ ჩვენ მხიარულ ბუხარსა? (ჰკითხა ღიმილით ნიკომ მეგობარს).

იაკობი. დაწვნი ჩემი გემები, რომ უკან დაბრუნება აღარ

შემეძლოს, ატესტატი სემინარიისა, მოწმობა აკადემიისა, სამსახურის სია და სხვა საბუთები და ქალაქ-დები, ყველანი ცეცხლს მივართვი ძღვნადა, ვაი თუ მაგათის წყალობით შემდეგ როდისმე გამღვიძებოდა სურვილი სამსახურში შესვლისა, ამიერიდან მთელი ჩემი სიცოცხლე, ძალა და ღონე ჩემს ქვეყანას უნდა მოვახმარო.

ნიკო. გაუმარჯოს იაკობს, გაუმარჯოს! (შესძახა აღტაცებულმა ნიკომ და მეგობრულად გადახვია მხარზე ხელი იაკობს და წარმოსთქვა) ქვეყნის სამსახურს არც მე გავექცევი, ჩემო იაკობ: ვფიცავ პატიოსნებას და ამ ქვეყნის მომავალს! შენ გვერდით მუდამ ვიქნები და ერთად ვიბრძოლოთ ჩვენი ქვეყნის კეთილდღეობისათვის.

იაკობი. (ილიმება). მგონი ერთად მოგვიწევს ბრძოლაცა და დამარხვაც დიდუბის მოღვაწეთა პანთეონში. ჰა, რას იტყვი ნიკო, მგონი კარგი ადგილი უნდა იყოს (თან ელიმება).

ნიკო. ნაადრევია სიკვდილზედ ფიქრი, ჩემო იაკობ, ჯერ ჩვენ ბევრი საქმე გვაქვს გასაკეთებელი ამ ქვეყანაზე. აუცილებლად უნდა დავაარსოთ „ღარიბ მოსწავლეთა შემწე თბილისის გუბერნიის თავად აზნაურთა საზოგადოება“, ამ საქმეში დიდად დაგვეხმარება გიორგი ერისთავი.

იაკობი. შემდეგ უნდა დავაარსოთ „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება“. მე დავინწყე მუშაობა საზოგადოების წესდებაზე, ამასთან დაკავშირებით ჩემთან სტუმრად მოწვეული მყავს ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი, გარდა ამისა, ანბანის მაგივრად უნდა გამოვცე ახალი ნიგნი „დედაენა“. რომელიც მეტად შეუწყობს ხელს მოსწავლე ახალგაზრდობას მშობლიური ენის კარგად დაუფლებაში. ასევე დაწერილი მაქვს ათი მოთხრობა, რომელიც ცალკე გამოცემის სახით იბეჭდება, მათ შორის არის „იავნანამ რა ჰქმნა“, „მეფე ერეკლე და ინგილო

ქალი“, „ასპინძის ომი“, „თავდადებულნი ქართველნი და სხვა. გარდა ამისა ვმუშაობ „რუსკოე სლოვო“-ზე. ეს სახელმძღვანელო ორ ნაწილიანი იქნება ქართული დანყებითი სკოლებისათვის. (კარზედ აკაკუნებენ, ნიკო კარს ალებს და ოთახში შემოდინან ძვირფასი სტუმრები — ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელი).

ილია. გამარჯობა იაკობ.

აკაკი. როგორ ხარ, ჩემო იაკობ? (ორივე მიდიან და იაკობს ხელს ართმევენ, იაკობი მათ წინ ეგებება და ხელს ართმევს).

იაკობი. სავარძლებში დაბრძანდით, ჩემო ძვირფასო სტუმრებო (შემდეგ ნიკოს მიუტრიალდება იაკობი და ეტყვის) ნიკო გულუაშვილს დაუძახე ჩემს მოსამსახურეს და სუფრის განწყობაში მოეხმარე. (ნიკო გადის და მალე მოსამსახურესთან ერთად სუფრას აწყობს სტუმრებისათვის. სტუმრები კი სავარძლებში დაბრძანდნენ).

იაკობი. როგორ უნდა ვიყო ჩემო მეგობრებო ამ ველიკორუსთაგან შევიწროებული?!

ილია. რაო იაკობ, რას გედავებიან?

იაკობი. რას მედავებიან, ჩემო ილია, და რატომ ასწავლიდი მეოთხე კლასში ჯერ ქართულად და მერე რუსულად, ეს ჩვენს კანონს პირდაპირ ეწინააღმდეგებაო, სასწავლებელს მიმართულება საერო მიეციო, ნაცვლად წინანდელი სასულიერო მიმართულებისაო, ჩაიგდე ხელში ბიბლიოთეკა და გაავსე იგი ლიბერალური და რადიკალური თხზულებებით, მოსწავლეებს კი მათი კითხვა დააწყებინეო, რის გამოც შესუსტდა კონსერვატიზმი და გაძლიერდა ლიბერალიზმი და რადიკალიზმიო. ქართული ენა ისე შეაყვარეო, რომ მოსწავლეებმა მთავრობას მთელი არზა მიართვეს ქართული ენის ცალკე კათედრა დაგვიარსეთო, ამგვარ მოთხოვნებს ადგილი არ ჰქონია მთელი სამოცი წლის განმავლობაშიო, ამას დაემატა მამუზ-ლარობა, უუნარო ჭორები ჩემი სეპარატიზმისა, ხოლო ამას მიყვა ჩემი დათხოვნა სამსახურიდან. ეს მაშინ, როცა ასე სერიოზულად ვიყავი ავად ფილტვებით.

ილია. ძალიან უსამართლოდ მოიქცნენ რუსი ბიუროკრატები, საქართველომ რუსეთთან შეერთებით თავი გადაარჩინა ფიზიკური განადგურებისაგან, ეხლა საჭიროა ქვეყნის სულიერი არსებობის გადარჩენა, ამიტომ ჩვენ უნდა ვიბრძოლოთ ცოდნის, სწავლისა და მეცნიერების განვითარებისათვის, ცოდნა ხომ ისეთი სიმდიდრეა, რომ კაცი საცა წავა, თან მისდევს უხარჯავად და უბარგოდ, ვერც ვინ მოპარავს, ვერც ვინ წინ გადაუდგება. ღონიერი და ჭირთა მძლევი ის არის, ვისაც ჭკუა ცოდნით მოურთავს, ცოდნით აუყვავებია, ცოდნის ძუძუთი გაუზრდია, ამიტომ ვამბობ, რომ ცოდნა თვითონ, თავის თავადაც სიმდიდრე-მეტეი, მერე იმისთანა მაღლიანი სიმდიდრეა, რომ რაც უნდა ბევრს დაურიგო, ბევრს გაუწილადო, შენ არა დაგაკლდება რა, თუ არ მოგემატება. ამ შემთხვევაში ცოდნა ანთებულ სანთელს ჰგავს, ერთ სანთელზე რომ ათასს სხვას სანთელს მოუკიდებ, სანთელს იმით არც ალი დააკლდება, არც სიცხოველე. პირიქით, იმატებს კიდევ, რადგან ერთის მაგიერ ათასი სხვა სანთელი ამასთან ერთად დაიწყებს ლაპლაპს. სანთელს კიდევ იმაში ჰგავს ცოდნა, რომ თუნდაც ცოტა ბჟუტავდეს შორს სადმე ბნელაში, ქურდს, მპარავს, მტერს აფრთხობს, იქ სანთელია, სჩანს — ჰღვიძავთო, და დაგვიანებულ მოყვარეს კი ახარებს კიდევ იმით, რომ იქ მღვიძარები დამხვდებიანო.

იაკობი. ჭეშმარიტებას ბრძანებთ, ბატონო ილია, რუსი ბიუროკრატები ჩვენ ახალგაზრდებში ქართული ენის, ისტორიისა და კულტურის შეფერხებას ცდილობენ და ამ უმსგავსობას სასტიკი ბრძოლა უნდა გამოვუცხადოთ, მეც თქვენსავით ვარ რუსეთის კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგი და მჯერა რომ არის ორი რუსეთი, ერთის მხრივ მეფის მემამულეებისა და მათი იდეოლოგიების მემარჯვენე რუსეთი და მეორეს მხრივ, პროგრესული რუსეთი, რომელთანაც მე დიდი სიმპატიები მაკავშირებს. რუს შევინისტებს ვერ

დავეთანხმები იმაში, რომ რუსულ ენაზე დაფუძნებული სწავლება უფრო ეფექტურია, ვიდრე მშობლიურზედ, რუსული ენა არის ენა ხალხისა, რომლის ბედთან ისტორიამ შეაერთა ბედი საქართველოსი, ამიტომ რუსული ენა უნდა აუცილებლად მისდევდეს ქართულ ენას, როგორც სკოლებში, ისე სახლებში, საჭიროა საქართველოს ეროვნულ ეტლში შევაბათ ძირში ქართული ენა და ყვერად მივაბათ რუსული ენა და სხვა ენები.

აკაკი წერეთელი. ახირებულ დროში ვცხოვრობთ! დღეს ჩვენში სიმართლემ და ჭეშმარიტებამ ნიადაგი დაჰკარგა და მათ ნაცვლად სიმრუდე და ორპირობა დაფარფაშებს! ცილისწამებას საზღვარი აღარა აქვს: სიტყვა სხვანაირად გადააქვთ, აუკუღმართებენ და იარაღად ხმარობენ, თვით ნაწერებსაც კი სხვანაირადა ხსნიან და თავს მითი იმართლებენ, რომ ასე გვესმისო. ამის მაგალითები მე თვითონ ჩემ თავზედ გადამხდა ისე რომ რუსი შოვინისტები, ბატონო იაკობ, მარტო თქვენ არ გმტრობენ, ჩვენც მაგ დღეში ვართ და იყეფონ რამდენიც უნდათ. თქვენ მათ ყურადღება არ მიაქციოთ და ჯანმრთელობას გაუფრთხილდით. რაც შეეხება მშობლიურ ენას, მოგახსენებთ, რომ დედამინის ზურგზე არ გვეგულება მისთანა პატარა ერი, რომელსაც თავისი ჭირნახულობით და ისტორიული თავგადასავლით, ჩვენს ერზედ უფრო დიდებული და ღირსშესანიშნავი წარსული ჰქონდეს — გასაოცარი გამძლეობით, საკვირველი მხნეობით ჩვენი წინაპრები გაუმკლავდნენ მტრებს და დაიცვეს ის, რაც შეადგენს ყოველი ერის სიმაღლესა და სულისდგომას. ესე იგი, საკუთარი ერი, ქრისტეს სჯული და ამ საწმინდოების საფუძველი ქვაკუთხედი — ქართული დედაენაა. სწორედ ეს არის პატრიოტიზმი.

იაკობი. ყველაფერში გეთანხმებით, ბატონო აკაკი, მაგრამ, სამწუხაროდ, ზოგიერთმა ვაი პატრიოტმა დაივიწყა ყოველივე ის, რაც თქვენ აღნიშნეთ, ვის ჰქვიათ პატრიო-

ტი, მხოლოდ მას, ვისაც სიცოცხლის უმთავრეს საგნად გაუხდია მშობლიური ქვეყნის ბედნიერება, ვინც თავგამოდებულად და შეუპოვრად ებრძვის ყოველ დაბრკოლებას, რომელიც მის სამშობლო ქვეყანას წარმატების გზაზე გადალობებია, ვისაც დაკარგულად მიაჩნია ყოველი წამი, რომელიც არ მოუხმარია მამულის ზრუნვისათვის, ვისაც ედაგვის გული მამულის ტანჯვითა, უხარის მისი ლხენითა, ვინც ბედნიერია მისი ბედნიერებით, უბედურია მისი უბედურებით და ვინც მზად არის ღიმილით შესწიროს მას თავისი სიცოცხლე (ნიკომ და იაკობის მსახურმა სუფრა გაშალეს).

იაკობი. ბატონებო, გთხოვთ სუფრასთან მობრძანდეთ და ადგილები დაიკავოთ (ილია და აკაკი დგებიან და მაგიდას შემოუსხდებიან, ნიკო ღვინის ჭიქებს ავსებს და იაკობი სადღეგრძელოსთვის ემზადება). ეროვნულობის და ხალხურობის ნიშანი არის ენა და ლიტერატურა, იგი უმდიდრესი სალაროა, რომელშიაც მრავალთაობებს ძვირფასი განძივით შეუნახავთ უკეთილშობილესი გრძნობები გულისა. ამჟამად გამოიცა ჩემი ავტორობით „დედაენის“ წიგნი მოსწავლეთათვის, მოდით მეგობრებო, გზა დავულოცოთ ამ „ეროვნების ბურჯს“.

ილია. შენს „დედაენას“ გაუმარჯოს იაკობ, არსებითი ნიშანი ეროვნებისა, მისი სული და გული „დედაენა“, ნება მომეცით, ბატონო იაკობ, თქვენი „დედაენა რუსთაველის სიტყვების გამოყენებით შევაქო ლექსით.

იაკობი. ბრძანეთ, ბატონო ილია.

ილია. ჩემი ან სცანით ყოველმან,
მას ვაქებ, რაცა მიქია:
დედა-ენა მიჩანს სახელად,
თავი არ გამიქიქია.
იგია ფუძე ქართველისა,
მაგარი ვითა ჯიქია...
დედა-ენითა წვრთნა ყრმისა
მე ბევრჯერ მითქვამს, მიქია...

- იაკობი.** ეს სიტყვები, ბატონო ილია, ჩემთვის დიდი პატივია, მაღლობას მოგახსენებთ.
- აკაკი.** ჩვენმა შვილებმა უნდა შეიგრძნონ, რომ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი, ძმები ვართ, სამი ძლიერის, უხრწნელის კავშირით საუკუნოდ შეხორცებული: საერთო ისტორიით, ქრისტეს სარწმუნოებით და ერის დედა-ქართული ენით. გაუმარჯოს იაკობს და მის უკვდავ დედაენას.
- იაკობი.** ამ სადღეგრძელოს ერთი კარგი სიმღერაც მოუხდება (და იგი იწყებს სიმღერას „შენი ჭირიმე გუთანო ღირღიტავ ბანი უთხარო, შემდეგ მიმინო მყავდა მიყვარდა“).
- ნიკო ცხვედაძე.** ბატონებო, სასიხარულო ამბავი უნდა გამცნოთ, თქვენთვის ცნობილია, რომ იაკობი და მე ჯერ კიდევ 1876 წელს შევუდექით „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ ორგანიზაციას, რომლის წესდებაც დავამუშავეთ თქვენთან ერთად. ბატონი იაკობის დაჟინებული მოთხოვნით საზოგადოების წესდებაში შეტანილ იქნა მუხლი, რომლის მიხედვით წერა-კითხვის საზოგადოების მიერ გახსნილ სკოლებში სწავლება მშობლიურ ენაზედ უნდა ყოფილიყო. საზოგადოების დამფუძნებელ და წესდებაზე ხელმომწერ პირთა შერჩევა თქვენ ითავეთ, ბატონო ილია, ბატონ იაკობს წესდებაზე ხელი არ მოუწერია, როგორც მესამე სტატიით სამსახურიდან განთავისუფლებულს და მამასადამე, მთავრობისათვის მიუღებელ პირს. „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“ წესდება წარუდგინეს მეფისნაცვალს კავკასიაში, პირველად ეჭვს იწვევდა ბატონ იაკობის მოთხოვნით ჩამატებული მუხლის დამტკიცება მეფისნაცვლის მიერ, მაგრამ მისი მოლიბერალო თანაშემწის სტაროსელსკის დახმარებით წესდება დამტკიცებული იქნა უცვლელად. თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა დიმიტრი ყიფიანი, მდივნად იონა მეუნარგია. მეგობრებო, საზოგადოება შეუდგა თავის ხანგრძლივ და ნაყოფიერ

კულტურულ მუშაობას. (იქ მყოფი ყველა გახარებულია და ერთმანეთს ულოცავენ ამ მნიშვნელოვან მოვლენას).

იაკობი. ზოგიერთისთვის აქ მყოფთაგან არ არის ცნობილი ერთი მნიშვნელოვანი რამ, ახლად დაარსებულ საზოგადოებას, ბატონებო, ფართო დანიშნულება აქვს, მაგრამ ნივთიერი სახსარი კი ძლიერ მცირე ამ დიდ ნაკლს წამალი დაადო ჩვენმა სასიქადულო მამულიშვილმა, ბატონმა ილია ჭავჭავაძემ, სათავადაზნაურო ბანკის კრებაზე მან წარმოსთქვა მეტად ძლიერი სიტყვა ახლად დაარსებული საზოგადოების დიდი მნიშვნელობის შესახებ და გადაადებინა მის სასარგებლოდ თერთმეტი ათასი მანეთი ფული, ამით მან ფეხზე დააყენა საზოგადოება და გაუხსნა მას გზა ფართო მოქმედებისათვის. გაუმარჯოს ილია ჭავჭავაძეს, მეგობრებო. (ყველა ფეხზე დგება და მადლობას უხდის ილიას და სხვამს მის სადღეგრძელოს. სტუმრები მღერიან „მრავალ ჟამიერს“).

აკაკი წერეთელი. ძმაო იაკობ, მინდა შენ და შენი სტუმრები ყველა დაგპატიჟოთ საჩხერეში ჩემთან, მაგრამ შენ იქით რა წაგიტყუებს ამ სიშორეზე. თუმცა სურამსაც და ბორჯომსაც სჯობია ჩვენი საჩხერე, განსაკუთრებით სადაც მე ვსახლობ. არც ქარი იცის, არც სიცხე და არც სიცივე. თუ მივალწიე გაისამდი, ეგება გაგაბედვინო როგორმე რამდენიმე დღით ჩამოტყუება, გაგიმზადებ ოთახებს სწორედ შენი გემოს საკადრისს, ერთი იქითკენაც დაენახვე ჩვენებურ ბავშვებს. ერთხელ ერთმა პანანინა მეზობლის გოგონამ მკითხა შენს შესახებ: მელოტია თუ არა იაკობ გოგებაშვილიო? შვილები თუ ყავსო? განყრომა იცისო? და სხვა. ნეტავი მაჩვენაო და მეც დავპირდი, აუცილებლად გაჩვენებ-თქო, ძალიან გაეხარდა.

იაკობი. გადაეცი იმ პატარა საყვარელ გოგონას, რომ ამ ზაფხულს აუცილებლად ჩამოვა იაკობი-თქო და საჩუქრად თავის „დედაენას“ ჩამოგიტანს-თქო, თუ რა თქმა უნდა ჯანმრთელობამ ხელი შემიძნყო.

სცენა №5

იაკობის სახლი ვერაზე, იაკობის საწოლი ოთახი. იაკობი ლოგინში წევს, იგი ძალზედ ავადაა. მის გვერდით სკამებზე სხედან ელენე მამაცაშვილი და ქრისტინე – იაკობის ნათესავი. დგანან იაკობის ძმისშვილი შალვა გოგებაშვილი, ნიკო ლომოური – იაკობის ყოფილი მოწაფე. იაკობის ექიმი ტიტე ქიქოძე. ოთახის კუთხეში ძველებური უჯრებიანი კამოდი დგას, მის გვერდით პატარა მრგვალი მაგიდაა, მაგიდის თავზე წიგნის რამდენიმე თარო კიდია, ზედ იაკობის წიგნები დევს. თვალსაჩინო ადგილასაა მისი უკვდავი „დედაენა“.

იაკობი. მთელი ცხოვრების მანძილზედ ოპოზიციაში ვედექი არსებულ წესწყობილობას ერთგულად ვემსახურებოდი ჩემი ხალხის წინსვლას და განვითარებას, ამ ერთხელ არჩეულ გზისთვის არასდროს მიღალატნია. მთელი სიცოცხლის მანძილზე ვიცავდი თვითმართველობას, ავტონომიას, ხალხის განათლებას „დედაენაზე“, ქართული ეკლესიის განთავისუფლებას ანუ ავტოკეფალიას, ქართული ტერიტორიის გადასვლას ქართველი გლეხების ხელში, ყოველივე ამას ვიცავდი ორსავე ენაზე – როგორც ქართულზე, ისე რუსულზე, ერთნაირი გაბედულებით, ერთნაირი მიმართულებებით და შინაარსით და ვერც ერთი ცილისმწამებელი ვერ მონახავს ჩემს ძველსა და ახალ ნაწერებში, თუნდაც მცირეოდენს ორჭოფობას, ორგულობას. მე გამოვედი საზოგადო ასპარეზზე შემუშავებული პროგრამით, ღრმად მოფიქრებული რწმენით და ამ რწმენისათვის მე იოტის ოდენადაც არ მიღალატნია არც ერთხელ, არას დროსა. მე არასდროს არ დამგინწყებია, თუ რისი შემძლეა ჩვენი პატარა ერი — „მაქსიმუმი შესაძლებლობისა“. ასეთი იყო ჩემი დევიზი და არასდროს შეუძლებელზე ჩვენს ერსა არ ვაქეზებდი, რადგანაც ცაში წეროების დევნა საუკეთესო ღონისძიებაა, რომ ყველა შინაური ფრინველიც კი ხე-

ლიდან გამოეცალოს სახლსა და გვითონაც სიკვდილის გზას დაადგეს, დემოკრატიულობა, ხალხურობა, ჰუმანიზმი და ინტერნაციონალიზმი არის ჩემი მსოფლმხედველობა, რომელსაც მე მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე ვემსახურებოდი. ხოლო ქვეყნისათვის მძიმე წლებში ჩემი „დედაენა“ ქართული ენის ბურჯი იყო და სახალხო განათლების ფარ-მახვილი. მე ძალიან ავად ვარ და საბავშვო ბალებს სათანადო ყურადღებას ვეღარ ვუთმობ, გთხოვთ, არამც და არამც ამ საქმეს ხელი არ გაუშვათ დედებმა და უპატრონეთ, ქალებს ბევრი შეუძლიათ გააკეთონ ბავშვების აღზრდის საქმეში. სანამ ჩემი „დედაენა“ იარსებებს, ჩემი მცირე დახმარება ისევ ის იქნება საბავშვო ბაღთან დაკავშირებით. ახლა, შალვა, კამოდის უჯრიდან ამოიღე შეკვრა ქაღალდებისა. მანდ არის ჩემი ანდერძი, დაჯექი და ხმამალლა წამიკითხე, მინდა თქვენი აზრი გავიგო და შევამოწმო, ხომ არაფერი გამომრჩა ან საზოგადოებას ხომ არაფერი დავაკელი. შემდეგ უფრო დამშვიდებით გამოვეთხოვები ამ წუთისოფელს.

შალვა. ძია, ანდერძზე ფიქრი ნაადრევია, როდესაც მორჩები, მერეც შეიძლება დამშვიდებით ანდერძის წაკითხვა.

იაკობი. არა, ჩემო შალვა, მერე გვიან იქნება, გთხოვ ეხლა წამიკითხო.

შალვა. (დგება, უჯრიდან ანდერძს იღებს და კითხულობს). მე, ქვემოთ ხელის მომწერი, იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილი საღი გონებით და მტკიცე მენსიერებით, ჩემი გარდაცვალების შემთხვევისათვის ვაცხადებ ჩემს შემდეგ ნება-სურვილს: ქართულ და რუსულ ენებზე დანერჩილ გამოუკლებლივ ყველა ჩემს სახელმძღვანელოსა და წიგნს, ჩემს ბიბლიოთეკას ვუანდერძებ ქართულ მოსახლეობას შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ თბილისის საზოგადოებას. ამავე საზოგადოებას ვუანდერძებ მიწის ნაკვეთს ვერაზე თბილისში ზემოთ 269 კვადრატულ საჟენს, რომელიც 1904 წელს ვიყიდე.

ამასთან ერთად „წერა-კითხვის საზოგადოებას“ ვაკისრებ დაიცვას შემდეგი პირობები: ჩემი სახელ-

მძღვანელოების ყოველწლიური შემოსავლის ხარჯზე ის ვალდებულია დააარსოს და შეინახოს სანიმუშო დანყებითი სკოლა ჩემს მშობლიურ სოფელ ვარიანში, რომელიც ქალაქ გორის მახლობლად მდებარეობს.

ყოველწლიურად აძლიოს ყოველი ნახევარი წლის განმავლობაში ასოცი მანეთი ჩემს მოხუც დას ეფენია სიმონის ასულს ინოურის ქვრივს, ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ – მის ღარიბ შვილს გიორგის, ოჯახთან ერთად, სანამ ეს შესაძლო იქნება.

თუ ჩემი სტიპენდიანტები: ძმისწული შალვა გოგებაშვილი, ამჟამად კიევის კომერციული ინსტიტუტის სტუდენტი, აგრეთვე ჩემი დისწულის შვილი კონსტანტინე კასრაძე, მანგეინელი სტუდენტი, ვერ მიიღებენ საკმაო სტიპენდიებს, საზოგადოების გამგეობის შუამდგომლობით, მაშინ ეს გამგეობა მისცემს ორთავეს შესაძლებლობას ჩემი სახელმძღვანელოების შემოსავლის ხარჯზე მიიღონ უმაღლესი განათლება.

ჩემი ქართული და რუსული წიგნების ყოველი გაყიდული ეგზემპლარიდან „წერა-კითხვის საზოგადოება“ გადასდებს გარკვეულ პროცენტს სახალხო საგანმანათლებლო კაპიტალის შესაქმნელად.

ჩემი წიგნების შემოსავლიდან საზოგადოების გამგეობა ყოველწლიურ სუბსიდიას არანაკლებ 300 მანეთისა მისცემს ქართულ პედაგოგიურ ჟურნალს „განათლებას“.

ყოველწლიურად აძლევს აკაკი როსტომის-ძე წერეთელს ას მანეთს, როგორც ჰონორარს იმ საბავშვო ლექსებისათვის, რომლებიც იბეჭდება „დედაენაში“ და რომლებიც ჩემის თხოვნით სპეციალურად დანერილია ამ ჩემი გამოცემისათვის. ეს ანდერძი შეადგინა, გადასწერა და მას ხელი მოაწერა თვითონ მოანდერძემ იაკობ სიმონის ძე გოგებაშვილმა. 1912 წელი 14 მარტი (შალვამ დაამთავრა ანდერძის კითხვა).

იაკობი. (ამოიოხრა) მოვრჩი ჩემი სამსახური ხალხის საქმისათვის, მისი სიკეთისათვის, რაც რჩება ჩემი სიკვდილის

შემდეგ დიდი ნაწილი უნდა ხალხსავე მოხმარდეს. მხოლოდ ის მაფიქრებს, რომ წერა-კითხვის საზოგადოებამ კარგად მოუაროს ჩემს „დედაენას“ და გონივრულად მოიხმაროს მისი შემოსავალი.

ნიკო ლომოური. ბატონო იაკობ, ნუ დარდობთ, ყველაფერი ისე იქნება, როგორც თქვენ გსურთ, მაგრამ ჯერ ნაადრევია თქვენი ფიქრი ანდერძზე (იგი მიდის და იაკობს ხელზედ აკოცებს).

იაკობი. დეკანოზი ხომ არა ვარ, ხელზე რომ მკოცნი?

ნიკო ლომოური. რომელი დეკანოზის ხელი იქნება შენს ხელზე უფრო მაღლიანი.

იაკობი. ახლა თუ გადავურჩი სიკვდილს, კიდევ ბევრი რამის გაკეთებას ვაპირებ ჩემი ქვეყნისათვის (ამ დროს ელენე ცხვედაძე მიდის იაკობთან, გვერდით მიუჯდება და თავის ხელს მის ხელს დაადებს). შენ, ჩემო ელენე, ხომ გამიწევ დახმარებას ამ საქმეში?

ელენე. როგორ არა, ბატონო იაკობ, აუცილებლად (და მას ცრემლი მისდის თვალებიდან, ტირის ქრისტინეც, რომელიც ცრემლს შეიშრობს და იაკობს ეტყვის).

ქრისტინე. (იღებს გაზეთს და იაკობს ეუბნება). ძია, ნაიკითხე, ჩვენს მგოსანს შიო მღვიმელს რა კარგი ლექსი დაუნერია „არწივს“, რომელსაც თქვენ გიძღვნი.

იაკობი. ნავიკითხე, ჩემო ქრისტინე, ძალიან კარგი ლექსია, მაგრამ შენ და ელენეს თვალზედ ცრემლს გატყობთ, რატომ ტირიხართ, ჩემო ელენე მამაშენს ნიკოს სიკვდილის შემდეგ დიდი დრო არც მე დამრჩენია ამ ქვეყანაზე. მალე მეც მის გვერდით მთანმინდაზე ვპოვებ სასუფეველს, სიცოცხლეში განუშორებელი მეგობრები ვიყავით და სიკვდილის შემდეგაც ერთად ვიქნებით. მაღლობა ღმერთს ღრმა მოხუცებულობაში მიდგია ფეხი 72 წელს ვარ მიღწეული, ჩემი ხნის ადამიანები დიდი ხანია, რაც ნუთისოფელს ჩამოშორდნენ! ჩემი დროც მოვიდა და აქ სატირალი რა უდნა იყოს. (უცბად კარი იღება და ოთახში მასწავლებელს საბავშვო ბალის მოსწავლეები შემოყავს იაკობის

სანახავად ყვავილებით. მათ უკან მწერალი შიო მღვიმელი მოყვება).

იაკობი (გაილიმებს პატარების დანახვაზე). მოხვედით, ჩემო პატარა მეგობრებო, თქვენ გენაცვალეთ, თქვენ შემოგწირეთ მე მთელი ჩემი სიცოცხლე. გახსოვდეთ, „დედაენა“ და საქართველო ისინი ყველაფერია თქვენთვის, გაუფრთხილდით ორივეს. (ეს იყო იაკობის უკანასკნელი სიტყვები, რის შემდეგ მან სული განუტევა. ელენე და ქრისტინე ტირილს იწყებენ. ამ დროს შიო მღვიმელი წარმოთქვამს თავის ლექსს იაკობზე).

შიო მღვიმელი. *ცამ დაჰკრა, მეხი დასჭეჯა,*

შეირყა მთა და ბარია,

ბუნება ძაძაში ჯდება,

მზემაც სხივები არია.

გაისმის რალაც ბუბუნი,

თითქოს გლოვა და ზარია,

რა ამბავია, რა მოხდა,

განა ვინა გეყავს მკვდარია?

იაკობ გოგებაშვილი?!

ვინც ამას ჰფიქრობს – მცდარია:

(იგი ბავშვებისკენ მოტრიალდება და მათ ეუბნება)

ბალებო, თქვენი ჭირიმე,

იმედნო ჩვენი დღენისა,

იმღერეთ: როდი მომკვდარა

მომცემი „დედაენისა“.

პიესის დასასრული

